

Д'Анунција, који је почетком ратних сукоба величао Србију, али је касније постао један од гласнијих критичара због српских и југословенских претензија на јадранску обалу. Нажалост, последњих година Великог рата, Д'Анунцијев национализам је тријумфовао над Мацинијевим патриотизмом. Италијанска влада није много учинила да се политички усклади с другом страном Јадрана, па су италијанско-југословенски односи после рата дуго били затегнути. Због свих тих разлога сматрам да је вредно похвалити поновно издавање *Српске песме*.

Ово издање, које је уредио др Ђордано Мерлико, обогаћено је и са четири уводна прилога који реконструишу историјски контекст у коме је дело

настало; то су текстови двојице италијанских научника (проф. Франческо Леончини са Универзитета Ка Фоскари у Венецији и проф. Лука Алтери са Универзитета Сапијенца у Риму), као и двоје српских представника (проф. Љубинка Трговчевић са Универзитета у Београду и пуковник Миљан Милкић из Института за стратешке студије). На тај начин се успоставља савршен италијанско-српски паралелизам овог заједничког издања штампаног у Риму и Новом Саду, који је изражен и у двојезичној верзији, на италијанском и српском језику (у преводу Мирјане Јовановић Писани).

Горан ЛОШИЋ

Александар Лукић, *Југословенска републиканска странка у политичком животу Краљевине Југославије (1920–1941)*.
Београд: Институт за новију историју Србије, 2020, 446.

Монографија др Александра Лукића, научног сарадника Института за новију историју Србије, *Југословенска републиканска странка у политичком животу Краљевине Југославије (1920–1941)*, проистекла је из његове докторске дисертације, одбрањене 2018. године на Филозофском факултету у Београду. Ово историографско дело доноси резултате првог свеобухватног и систематски спроведеног истраживања Републиканске странке. Међутим, аутор није написао само историјат једне странке, већ је пратио и појаву и развој републиканских идеја у Кнежевини, односно Краљевини Србији, као и њихов развој у Краљевини Југославији, што ову књигу чини још значајнијом. Такође, посебно је важан део књиге који је посвећен политичком животу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

до 1925. године, а који чини скоро четири петина монографије.

Поред релевантне литературе (136 наслова), аутор је користио и одговарајуће мемоаре, дневнике и сећања (23), изворне текстове савременика (45), објављене изворе (12), као и штампу и периодичку (8). Врло важан извор за писање ове књиге, што се најбоље може видети у фуснотама, био је лист *Република*, гласило Републиканске странке. Међутим, посебан значај овој монографији дају архивски извори, похрањени у Архиву Српске академије наука и уметности, Архиву Југославије, Државном архиву Србије, Народној библиотеци Србије, Историјском архиву Београда, Хрватском државном архиву и Националној и свеучилишној књижници у Загребу. Ову архивску грађу углавном чини рукописна преписка страначких првака из лич-

них фондова и заоставштина, што код читаоца ствара утисак да чита испреплетане политичке биографије најзначајнијих личности за тему ове књиге.

На корицама књиге је насловна страна једног броја листа *Република*, а у самој књизи се може наћи пет фотографија које приказују страначке прваке, и једна с републиканског збора у Колашину. Књига је написана на српском језику и ћириличним писмом. Ауторов стил писања је врло занимљив и одговара теми монографије. Такође, читалац може пронаћи много занимљивих и важних цитата који су на одговарајући начин повезани с текстом, али и неколико песама које су истакнуте у посебним редовима и које одсликавају поједине ставове чланова Републиканске странке. Књига се састоји од предговора, увода, три поглавља, закључка, резимеа на енглеском језику, списка извора и литературе и именованог регистра.

У врло опширном *Уводу* (стр. 17–105), др Лукић је писао о појави и развоју републиканске идеје у Кнежевини и Краљевини Србији, чији корени сежу све до Светоандрејске скупштине (1858) и друге владавине кнеза Михаила Обреновића (1860–1868). Републиканске идеје, потпуно непознате већини становништва која није знала за други облик државног уређења изuzeв монархијског, „донели“ су поједини српски интелектуалци који су се школовали на универзитетима у западној Европи, пре свега у Француској, истакао је аутор. Део српске омладине се у овом периоду осим сарепубликанским начелима упознао и са социјалистичким идејама, које су утицале и на образовање појединих потоњих српских републиканаца. Иако су се и српски социјалисти најпре залагали за промену облика владавине у републикански,

они су касније, постепено се претворивши у радикале, браниоце интереса бројног српског сељаштва, одустали од овог питања. Аутор је истакао и неколико разлога такве њихове одлуке: нерешено питање српског националног ослобођења и уједињења, низак ниво образовања и лош социјални статус већине становништва. Међутим, републиканске идеје су наставиле да се развијају и током наредних година, а касније, поступци у унутрашњој политици краља Александра Обреновића утицали су и да се повећа број српских интелектуалаца који размишља о промени облика владавине у Србији. Колега Лукић је написао да је ово питање било, барем у теорији, отворено након Мајског преврата (1903) и да су вође тада тек настајуће Самосталне радикалне странке чак и предузимали одређене кораке, али без резултата. Присталица републиканских идеја било је и током владавине династије Карађорђевић. Њихов број се још и повећао, а ставови дотадашњих републиканаца додатно учвршћени након Солунског процеса, наведено је у овом поглављу. Постепено се створила и идеја о формирању једне републикански оријентисане партије.

У првом и најобимнијем поглављу (107–357), аутор је обрадио оснивање и организовање Републиканске странке у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, политичку теорију и праксу српских републиканаца до 1925. године, као и односе између њих и хрватског национал-републиканског покрета Стјепана Радића. Југословенска републиканска странка основана је у Београду 1920. године. Међутим, многи интелектуалци који су се раније декларисали као републиканци, нису се нашли међу њеним

члановима. Постојале су наде да ће се новој странци придружити многи републикански оријентисани чланови Самосталне радикалне странке. Према каснијим сазнањима Јаше Продановића, које преноси колега Лукић, чак је и регент страховао да би се цела ова странка изјаснила за републикански облик владавине. Међутим, већина политичара из ове странке је ипак декларативно прихватила монархију и пришла Демократској странци, а један део и Савезу земљорадника, истакао је аутор. Програм Републиканске странке је предлагао да југословенска држава буде парламентарна република с обележјима уређења Француске и Швајцарске, а не председничка република „американског типа“, за шта се залагао Љуба Стојановић. Аутор је указао и да је овај програм био напредан за оно време и окружење и да је следио идеје социјалне правде које су долазиле из Совјетског Савеза. Међутим, Републиканска странка је била далеко од могућности да ради на реализовању свог програма. Није имала успеха на општинским, потом ни на изборима за конституанту (1920) на којима је добила 18.136 гласова и укупно три посланичка мандата. Према тим резултатима, била је тек дванаеста странка на листи. На скупштинским изборима 1923. године, добила је пар стотина гласова више, али због новог изборног закона није добила ниједно посланичко место у Скупштини. И поред њеног назива, ова странка није успела да рашири свој утицај на простор читаве државе. Др Лукић пише о активностима њених чланова које су углавном биле спровођене на простору Србије (Велико Поморавље, западна и јужна Србија), Црне Горе и Македоније. С ових простора је и потицао највећи

део првака ове странке. На страначке активности и резултате свакако је утицала и чињеница што она није имала велика финансијска средства, нагласио је аутор. У овом поглављу се могу наћи и други фактори који су „обликовали“ положај Републиканске странке у политичком животу Краљевине.

У другом поглављу (359–379), у чијем фокусу се налази период од 1925. до 1935. године, аутор пише о појединим ставовима чланова Републиканске странке о члановима Демократске, Радикалне, Самосталне демократске странке, као и о важним догађајима који су везани за странку Стјепана Радића. Колега Лукић у наставку овог поглавља истиче да Републиканска странка није имала успеха ни на парламентарним изборима 1925. и 1927. године и да је касније, завођењем диктатуре, престала њена формална политичко-организациона делатност, као што је био случај и с осталим странкама. Гласило *Република* престало је да излази, поједини чланови странке окрећу се сарадњи с краљевим режимом, а поред свега тога, ова странка чија је покретачка снага долазила од истакнутих појединаца, 1930. године остаје без једног од својих најважнијих појединаца – Љубомира Стојановића.

У трећем поглављу (381–412), посвећеном периоду од 1935. до 1941. године, аутор најпре пише о неуспешним напорима Комунистичке партије од 1935. до 1939. године да образује јединствен народни фронт, затим и о опрезу и сумњичавости Републиканске странке која је такође била заинтересована за организовање народног фронта, у искреност намера комуниста, иако су им биле заједничке идеје о републиканском облику владавине и федеративном уређењу. Штавише, обе стране су се

противиле тадашњем режиму. Иако је Републиканска странка била далеко од власти, њени сарадници и истомишљеници нису били само „пуки и пасивни посматрачи“ политичких дешавања и тенденција у годинама пре Другог светског рата, истиче аутор. Тако су они критиковали споразум у Фаркашићу (1937) и поједине делове споразума Цветковић–Мачек (1939). Противили су се Протоколу о приступању Краљевине Тројном пакту, што је било у складу с отвореним симпатијама и опредељеношћу за Француску и Велику Британију, истакао је колега Лукић. Коначно, републиканци су славили 27. март 1941. У оквиру овог поглавља аутор је приказао и погледе на рат у Европи од 1939. до 1940. године Младена Ј. Жујовића,

једног од представника англофранцуски оријентисаних Срба и оног крила српских републиканаца које се током рата определило за монархистички покрет Драгољуба Михаиловића.

У књизи је истакнуто да је Републиканска странка била „мала партија великих људи и идеја“ и да је она често иступала више као пропагатор и проповедник идеја које су биле испред времена у којем је она деловала. Међутим, након читања ове монографије др Александра Лукића, читалац ће схватити зашто је ова странка била важна, али и зашто је проучавање ове теме значајно за сагледавање и разумевање, пре свега политичке историје Краљевине Југославије.

Никола КОНЕСКИ

Радосав Туцовић, Драги Јовановић и генерал Мајснер на челу полиције у окупираној Србији. Анализа делатности Драгог Јовановића и Аугуста Мајснера у окупираној Србији 1941–1944.

Београд: Институт за савремену историју, Чигоја штампа, 2022, 594.

Да нема белешке о аутору на крају ове обимне студије, верујем да би не само широј читалачкој публици било тешко да претпостави да се иза публикације „крије“ тек тридесетогодишњи историчар Радосав Туцовић. Аутор је иначе научни сарадник Института за савремену историју, институције која се последњих година у великој мери профилисала као „место окупљања“ истраживача и истраживачица заинтересованих за различите сегменте анализе прилика у окупираној Србији али и на целокупном југословенском ратишту.

Монографска студија *Драги Јовановић и генерал Мајснер на челу полиције у окупираној Србији. Анализа делатности Драгог Јовановића и А-*

густа Мајснера у окупираној Србији 1941–1944 изашла је из штампе крајем 2022. године, у издању Института за савремену историју и Чигоја штампе из Београда. У питању је импресивна анализа упоредних биографија два „прва полицајца“ окупиране Србије у периоду 1941–1944, као и механизма који су ти актери градили од лета 1942. до јесени 1943. да би досегли специфичан облик централизоване полицијске власти и успоставили доминацију над целокупним окупационим системом.

Студија др Радосава Туцовића представља и крајњи исход његовог досадашњег залагања и академског прегалаштва, јер се у значајној мери темељи на резултатима истраживања спроведеним за потребе рада на докторској тези